

پایگاه اقتصادی - اجتماعی و احساس هویت محله در شهرهای جدید

(مورد مطالعه شهر جدید بهارستان)

چکیده

ایجاد تحولات عمیق در عصر حاضر تمام زوایای زندگی فردی و اجتماعی انسان را تحت شعاع قرار داده است. رشد جمعیت و نیاز به افزایش شهره منجر به ایجاد شهرهای جدید در حاشیه شهرهای بزرگ شده است. این شهرها دارای مقتضیات خاصی در فضا و ساختار هستند. این مسئله تأثیر مستقیمی بر مسائل مربوط به حیات اجتماعی افراد ده است و هویت محله را در افراد تحت تأثیر قرار داده است. شهر جدید بهارستان در اصفهان یکی از این شهرهای جدی است. در این میان، بررسی پایگاه اقتصادی-اجتماعی و احساس هویت محله در شهر جدید بهارستان می‌تواند راهگشای مطالعات دقیق‌تر در ساخت شهرهای جدید باشد. برای گردآوری اطلاعات از روش ترکیبی، یعنی ترکیبی از روش کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. داده‌ها با استفاده از ابزار پرسشنامه جمع‌آوری شد. جامعه آماری شامل جمعیت بیشتر از ۱۵ ساله ساکن در فازهای ۱، ۲ و ۳ شهر جدید بهارستان (اصفهان)، ۶۱۶۴۷ نفر می‌باشد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۵ نفر تعیین گردید. روش نمونه‌گیری، دو روش خوشه‌ای و تصادفی ساده بوده است. نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای بوده است. یافته‌های پژوهش حاکی از این است که هویت محله زنان و مردان در سنین مختلف و میان مجرد و متأهل یکسان است و تفاوت معنی‌دار وجود ندارد. از سوی دیگر بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و هویت محله در شهر جدید بهارستان رابطه وجود دارد.

اهداف پژوهش:

۱. مطالعه ارتباط میان احساس هویت محله با فضای و ساختار معماری شهرهای جدید.
۲. بررسی ارتباط پایگاه اقتصادی - اجتماعی و احساس هویت محله در شهر جدید بهارستان.

سوالات پژوهش:

۱. بین احساس هویت محله در زنان و مردان و معماری شهرهای جدید چه ارتباطی وجود دارد؟
  ۲. بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و احساس هویت محله در شهر جدید بهارستان چه ارتباطی وجود دارد؟
- واژگان کلیدی:** پایگاه اقتصادی - اجتماعی، معماری شهرهای جدید، هویت محله، شهر بهارستان.

مقدمه

محلات مسکونی از مهم‌ترین و کهن‌ترین تقسیمات کالبدی شهر و شهرنشینی به شمار می‌رود. این فضاها می‌توانند احساس هویت و تعلق به محیط را در بین ساکنان گسترش دهند. هویت شهری در خط فکری و تصویر ذهنی دارای ویژگی‌هایی است که شهر مورد نظر را معرفی می‌کند. ساخت یا شکل‌گیری هویت محله یک فرایند پیچیده مکانی اجتماعی در حوزه شهرشناسی به شمار می‌رود. از گذشته‌های دور، محلات مسکونی شهرها، به عنوان سلول‌های حیات شهری، نقش اساسی در زندگی ساکنان آن داشته‌اند. وجود یک شیوه زندگی خاص در میان افراد ساکن در یک محله معمولاً منجر به ایجاد اهداف و علایق مشترک در میان ساکنان محله می‌گردد. مکان و فضا به سبب خصلت‌های مرزپذیری، قابل‌تحدید بودن، تمایز و ثبات داشتن و تعلق به گروه از مهم‌ترین عواملی هستند که نیازهای هویتی انسان را از طریق القای امنیت و آرامش تامین می‌کنند. روند توسعه‌ای موجود شهرهای بزرگ نشان می‌دهد که مناطق مسکونی شهر و محلات به دلیل توسعه نابسامان و مغشوشی، در معرضی از دست دادن شخصیت و هویت دیرینه خود قرار گرفته‌اند. از هم‌گسیختگی روابط اجتماعی در شهر، شهرنشینی، کاهش همکاری و تعاون، ضعف در حمایت‌های اجتماعی جامعه محله‌ای در برنامه‌های عمران شهری، رکود و ضعف در امنیت اجتماعی و رسیدگی به امور انتظامی و حفاظت و امنیت و خلاصه عدم مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی، در بسیاری از شهرهای ایران، به ویژه کلان‌شهرها موجب اتلاف سرمایه‌های مادی و معنوی و تشدید مشکلات و ناهنجاری‌های شهری گردیده است. راپاپورت معتقد است که انسان با سکنی‌گزیدن، هویت خود را تثبیت می‌کند از سوی دیگر، ارتباطاتی وجود دارند. ارتباطات به سادگی با افراد دیگر در مناطق مصرف محلی جدید (مراکز خرید) یا در تنظیمات حمل و نقل تا روابط مبتنی بر تبادل و خدمات در بازار (مراقبت از کودکان و افراد مسن) و حفظ لینک‌های خانوادگی از پیش موجود، تغییر می‌کند. با گسترش شهرنشینی، یکی از مسایل مهم توسعه شهری، هویت محله به شمار می‌رود. شهر جدید بهارستان با معماری و فضای جدید نیز با چالش هویت محله به دلیل کارکرد جذب سرریز جمعیت شهر اصفهان مواجه است. هدف کلی پژوهش حاضر، بررسی پایگاه اقتصادی - اجتماعی و احساس هویت محله در بین شهروندان شهر جدید بهارستان است.

در خصوص پیشینه پژوهش باید گفت تاکنون اثر مستقلى با این عنوان به رشته تحریر در نیامده است اما آثاری به بررسی مقوله هویت محله‌ای پرداخته‌اند. مقاله «مفهوم محله» به قلم عبدالهی و همکاران (۱۳۸۹) به بررسی نظری مفهوم محله و باز تعریف آن با تأکید بر شرایط محله‌های شهری ایران پرداخته‌اند. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که محله مفهومی است که هر یک از حوزه‌های مختلف علمی بنا به زمینه‌های نظری خاص خود به تعریف و کاربرست آن پرداخته‌اند. وارثی و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی و تحلیل مؤلفه‌های هویت شهری و رابطه آن با میزان تعلق مکانی ساکنین شهرهای جدید (مطالعه موردی: شهر گلبهار) مؤلفه‌های هویت شهری متأثر از هویت فردی و گذشت زمان را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج این مطالعه نشان داد که فضای اجتماعی دلنشین و خودمانی در محله، ارتباطات انسانی را به وجود آورده و می‌تواند حسی نزدیکی و همسایگی (تعلق به محلی) را در

ساکنان یک شهر ایجاد کنند. بهلول (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان «سنجش میزان هویت محله‌ای شهروندان تهرانی و عوامل مؤثر بر آن با الهام از نظریه‌های دورکیم و زیمل به بررسی تأثیر برخی متغیرهای زمینه‌ای و اجتماعی بر جمعیت محله‌ای نمونه‌ای از ساکنان شهر تهران پرداخت. نتایج پژوهش او نشان داد که میزان هویت محله‌ای شهروندان تهرانی در حد متوسط بود و متغیرهای زمینه‌ای، تأثیر چندانی بر هویت محله‌ای شهروندان تهرانی نداشت. خطیبی (۱۳۹۲) «تأثیر متقابل الگوهای رفتاری در احیای هویت محیط شهر» را با تمرکز بر شناسایی و تشخیص هویت گذشته شهرها و بررسی مؤلفه‌های هویتی انجام داده تا با مداخله طراحی‌گرانه بتوان به احیای هویت پیشین آن‌ها دست یافت. نتایج پژوهش هرترزوغ و رز (۲۰۱۷) نشان می‌دهد که شناخت فضایی به همراه عوامل اجتماعی و تاریخی می‌توانند نقشی حیاتی در فرایندهای شکل‌گیری هویت و حفظ آن ایفا کنند. پژوهش حاضر به دنبال سنجش وضعیت احساس هویت محله شهروندان شهر جدید بهارستان می‌باشد. روش پژوهش به لحاظ اجرا، پیمایشی، به لحاظ معیار، کاربردی و به لحاظ معیار زمانی مقطعی بوده است. برای گردآوری اطلاعات از روش ترکیبی، یعنی ترکیبی از روش‌های کتابخان‌ای و روش‌های میدانی استفاده شده است. داده‌ها با استفاده از ابزار پرسشنامه جمع‌آوری شد. جامعه آماری شامل جمعیت بیشتر از ۱۵ ساله ساکن در فازهای ۲، ۱ و ۳ شهر جدید بهارستان (اصفهان)، ۶۱۶۴۷ نفر می‌باشد.

نتیجه‌گیری

در بررسی که در پژوهش حاضر در راستای بررسی پایگاه اقتصادی و اجتماعی و هویت محله در شهر جدید بهارستان انجام گردید مشخص شد که حدود ۶۱٪ از پاسخگویان، ۱-۵ سال در شهر جدید بهارستان سکونت دارند. بالاترین میزان هویت محله پاسخگویان به هویت محله پایین با ۴۸/۳ درصد تعلق دارد. بر اساس نتایج این پژوهش بین سن، جنس، تأهل و هویت محله رابطه وجود ندارد. به عبارت دیگر هویت محله زنان و مردان در سنین مختلف و میان مجردین و متأهلین یکسان است و تفاوت معنی‌دار ندارد. بر اساس نتایج این پژوهش، بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و هویت محله رابطه وجود دارد که با نتایج پژوهش نبوی و همکاران (۱۳۸۸)، بهیان و فیروزآبادی (۱۳۹۲) و احسانی فرد و همکاران (۱۳۹۲) همسو است. ساخت و ساز مجتمع‌های مسکونی جدید که به شدت با بقیه‌ی محله مقابله می‌کند و نه فقط در شکل معماری شبکه در ترکیب اجتماعی - منجر به بازترکیب سلسله مراتب اجتماعی و نمادین داخلی می‌شود. نتایج پژوهش هرترزوغ و رز (۲۰۱۷) نشان می‌دهد که شناخت فضایی به همراه عوامل اجتماعی و تاریخی می‌توانند نقشی حیاتی در فرایندهای شکل‌گیری هویت و حفظ آن ایفا کنند. شهرهای جدید عرصه تولید و بازتولید هویت محله‌ای در جریان سیالی است که مستمر اتفاق می‌افتد و در حال شدن است. از این بررسی می‌توان نتیجه گرفت شهرهای جدید با ساختار و فضای جدید از نظر معماری و پایگاه اقتصادی و اجتماعی افرادی که در این شهرها ساکن‌اند با ماهیت احساس هویت محلی همبستگی وجود دارد. با این تفسیر باید گفت به موازات تحول در عصر حاضر و تحول در مناسبات اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی در شهرهای جدید شکلی جدید از احساس هویت محله در این فضا، همچنان دچار تزلزل است.

فهرست منابع:

- ابراهیمی، نگار. (۱۳۹۲). «سنجش حس تعلق محله‌ای و نقش آن در مشارکت اجتماعی در محله‌های شهر تهران مطالعه موردی: محله زینبیه (منطقه ۱۳)» شهرداری تهران؛ معاونت امور اجتماعی و فرهنگی اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی. صص ۴۴-۲.
- بهزادفر، مصطفی. (۱۳۸۶). هویت شهر، نگاهی به هویت شهر تهران، تهران: نشر شهر.
- چنگیزی، نگار؛ احمدیان، رضا. (۱۳۹۲). بررسی شاخص‌های هویت فضای شهری در بافت تاریخی (نمونه موردی: بازار کرمان)، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره ۱۱، صص ۶۳-۵۳.
- سلطانی، لیلا؛ بیک محمدی، حسن و حیدری، سمیه. (۱۳۹۵). تحلیل فضایی احساس امنیت در محلات مختلف شهری (مورد مطالعه: شهر قدس). پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، شماره ۳، صص ۱۰۴-۸۷.
- شماعی، علی؛ جهانی، رحمان. (۱۳۹۰). بررسی اثرات توسعه عمودی شهر بر هویت محله‌ای، فصلنامه شهر ایرانی اسلامی، شماره ۶، صص ۷۳-۸۲.
- لینچ، کوین. (۱۳۸۴). تئوری شکل خوب شهر، ترجمه سید حسین بحرینی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- موحد، علی؛ شماعی، علی و زنگانه، ابوالفضل. (۱۳۹۱). بازشناسی هویت کالبدی در شهرهای اسلامی. فصلنامه علمی- پژوهشی برنامه ریزی منطقه ای. شماره ۵، صص ۵۱-۳۷.
- وارثی، حمیدرضا؛ علی زاده، جابر و صالحی، مریم. (۱۳۹۰). تحلیل و ارزیابی احساس هویت ساکنین در شهرهای جدید. مجله علمی تخصصی برنامه ریزی فضایی، شماره ۳، صص ۶۲-۳۷.
- Fontan, G. (۲۰۰۹). Community Organizations and Local Governance in a Metropolitan Region, *Urban Affairs Review*, Vol 44, pp. 832-857. Urban studies. London, sage.
- Guttdiner, M., & Leslie, B. (۲۰۰۵). Key concepts in Handbook of urban studies, London, sage.
- Paddison, R. (۲۰۰۱). "communities in the city" in neighborhoods: A case study of student.
- Phillips, R. & Pittman, R. H. (2009). *An Introduction to Community Development, USA*: Rutledge.
- Stoker, G. (2005). *New Localism, Participation and Networked Community Governance*, University of Manchester, UK.
- Foth, M. (۲۰۰۴). Designing networks for sustainable apartment complex. <http://eprints. Qut. Edu. Ac>.
- Proshansky, H. (۱۹۷۸). the city and self –Identity, Environment and Behavior.vol.
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*, pion.London.1- Roger.
- W. caves. W. (۲۰۰۵) *Encyclopedia of the city*, san diago state university, us.
- Jessica Burke, Patricia O'Campo, Christina Salmon, Renee Walker. (2009). Pathways connecting neighborhood influences and mental well-being: Socioeconomic position and gender differences. *Social Science & Medicine* ۶۸. (۲۰۰۹) ۱۲۹۴-۱۳۰۴
- Lelévrier, Ch. (۲۰۱۳). Social mix neighborhoods policies and social interaction: The experience of newcomers in three new renewal developments in France. *Cities* 35 (2013) 409-416.